

SPIRITUL ANTREPRENORIAL ȘI VIITORUL

VASILE PUȘCAȘ

Senior editor **ECONOMISTUL**

În vremuri de criză precum acestea pe care le trăim astăzi oamenii sunt bucuroși dacă trec cu bine ziua prezentă și doar în treacăt se întreabă cum va fi ziua de mâine. Cel mai adesea sunt convinși că mâine (viitorul) nu va fi foarte diferit de azi (prezent și trecut). A trăi de azi pe mâine a devenit o filosofie de viață conform căreia lumea percepe că este permanent în prezența unor diverse **amenințări și incertitudini**. Motiv pentru care nu-și proiectează existența decât pe termen scurt, viziunile de durată medie și lungă fiind considerate mai degrabă scenarii SF. Trăirea în cotidianul de acum ne absoarbe aproape întreaga energie vitală, făcându-ne să ne concentrăm preponderent asupra supraviețuirii. Desigur, crizele sunt văzute ca excepții de la normalitate și cei mai mulți le consideră situații trecătoare. Din păcate, tot mai numeroși gânditori contemporani ne sfătuiesc să vedem multicrizele drept o „**nouă normalitate**”. Ceea ce nu ar trebui să ne blocheze mintea în timpul prezent (ca rezultat a unui trecut mai apropiat sau mai îndepărtat) și nici să fim dominați de aspirația trăirii doar a zilei de mâine (ca viitor imediat), ci să luăm starea de criză ca un dat/fapt care necesită o soluționare pozitivă nu doar azi, ci și în viitorul mai îndepărtat sau, cum se mai spune, să transformăm criza într-una sau mai multe oportunități în durată. **Spiritul antreprenorial** este cel care a dus înainte istoria modernă a omenirii și a privit mereu spre viitor, legând organic gândirea creatoare și acțiunea constructivă. Sunt convins că pe acesta trebuie neapărat să ne bazăm pentru a ieși din criză!

Homo Sapiens vs Homo Deus?

Îndemnul meu la proiecția și construcția viitorului nu vine din simple considerente psihoculturale. Eu cred că este o datorie permanentă a noastră, ca ființe umane, să nu fim impresionați doar de trecut și prezent. Aduc în sprijinul meu și expunerea istoricului Yuval Harari care, cu un deceniu în urmă, în celebrul volum *Sapiens* (2011), ne avertiza că prima și foarte importanta revoluție pe care a înregistrat-o istoria omenirii este **revoluția cognitivă**, constând în apariția **Pomului Cunoașterii**, atunci când *Homo Sapiens* a deprins abilitatea nu doar de a percepe realitatea înconjurătoare, ci și de a comunica despre lucruri imaginate. Miturile, legendele, zeitățile, religiile au rezultat din această nouă capacitate a omului de a spune despre entități imaginate pe care le-au receptat și colectivitățile. În felul acesta s-au format structuri și ordini sociale, până la instituțiile moderne din zilele noastre. Este de precizat însă o chestiune: importantă pentru devenirea istorică a lui Homo Sapiens nu a fost doar capacitatea de a spune o poveste, ci mai ales de a convinge grupuri, comunități să creadă. Aceasta a dus la asocierea a milioane de indivizi pentru cooperare și acțiune în vederea realizării unor obiective comune. În limbajul academic de azi am zice că s-a propus un „construct social” sau o „realitate imaginată”. Ceea ce nu înseamnă o falsitate, ci proiecția unei realități în care lumea crede, ajungând la o **credință comună** care se poate transforma într-o voință a tuturor de a construi o anumită realitate socială. De aici a rezultat evoluția socială (schimbare după schimbare), prin transmiterea Pomului Cunoașterii de la o generație la alta. **SCHIMBAREA** este principalul proces pe care-l reconstituie Istoria și-l transmite spre

înmagazinare în conștiința socială, expunând caracteristicile spiritului omenesc.

Datorită Pomului Cunoașterii, omul a devenit cea mai puternică ființă de pe planetă, fiind capabil să realizeze creații impresionante, dar și distrugerii catastrofale. Prin revoluția științifică, demarată cu câteva veacuri în urmă, Homo Sapiens a ajuns la cuceriri incredibile care merg până la a imagina viața și creierul în lumea anorganică, ceea ce poate duce chiar la schimbarea lui Homo Sapiens însuși, prin intervenția asupra emoțiilor și dorințelor lui. Sau, cum afirma același Yuval Harari, într-o altă carte (2015), Homo Sapiens poate fi tentat să devină Homo Deus, eliberându-se de trecut și de tot ce a stat la baza evoluției lui, crezând că poate evada și din ecosistemul din care a făcut parte din timpuri imemorabile. Și este evident că secolul al XXI-lea a adus nu doar digitalizarea, Google și Facebook etc., dar și avansul algoritmilor în gândirea și emoțiile omului, transpunerea acestora în lumea datelor propunând o nouă concepție existențială, cea a **„dataismului”** (Y. Harari, *Homo Deus*, Vintage Books, London, 2017). Noua dogmă a dataismului, crede Harari, poate să facă din Homo Sapiens ceea ce acesta a făcut altor animale din ecosistemul căreia încă-i aparține. Desigur, deocamdată astfel de presupuneri pot fi trecute la categoria „amintiri despre viitor”, dar ele ridică serioase întrebări despre căile pe care va evolua omenirea în deceniile și veacurile următoare. Iar una dintre aceste interogații despre viitor ne poate duce cu gândul la ceea ce a imaginat, cu peste două veacuri în urmă, Mary Shelley, atunci când a publicat *Frankenstein*, celebra profeție care avertiza cum un om de știință care și-a propus să creeze o ființă

FABRICĂ DE PROCESARE A MERELOR.

ENERGIE REGENERABILĂ PENTRU UN VIITOR VERDE

EPC

Inginerie, Achiziții, Construcție, Instalare și punere în funcțiune.

- Licențe: obținere permise și autorizații (RTB)
- Furnizare module, invertoare și structură
- BOS
- Monitorizare și inspecție
- Testare și verificare
- Punerea în funcțiune.

BOS

- Execuția lucrărilor civile
- Montaj panouri
- Furnizare și montaj de invertore și structură
- Instalația electrică LV/MV
- Comunicații, sistem de monitorizare și sisteme de alarmă
- Sisteme auxiliare etc.

O&M

Preventiv, Predictiv, Corectiv

- Întreținerea preventivă a echipamentelor și a terenului
- Întreținere predictivă prin analize de performanță a sistemelor
- Întreținere corectivă prin reparații ale eventualelor defecțiuni ce pot afecta producția de energie
- Monitorizare, analiză și raportare

„A&J BRAND CONSTRUCTION” este o companie de inginerie, cu experiență vastă în domeniul energiei, axată pe tehnologii de energie durabilă și regenerabilă. Împreună cu AJ Renewables SRL formează un grup ce oferă servicii la cheie în domeniul regenerabil: dezvoltare, construcție, operare și mentenanță precum și consultanță.

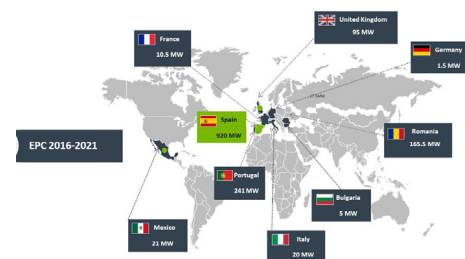
Grupul are în portofoliu peste 2 GW pe partea de execuție (Spania, Portugalia și Italia) și peste 2 GW în dezvoltare (România).

Contact:

Manager General
Adrian Stan
AJ RENEWABLES S.R.L.
Calea Floreasca Nr. 194,
Floreasca Lake Offices, Et.1,
Sector 1, București

A&J BRAND CONSTRUCTION S.R.L.
Bd. Regina Maria, Nr. 32,
Sector 4, București

E-mail: office@ajservices.ro
Web: www.ajservices.ro

cu totul extraordinară a dus la apariția unui monstru.

De la realitatea prezentă spre viitor

M-am referit la cărțile lui Harari deoarece el ne propune o istorie a trecutului umanității pornind de la percepțiile prezentului și viitorului, dar și o istorie a viitorului văzută dinspre trecut și prezent. Dorind să demonstreze că evoluția societății omeneste s-a situat mereu pe platforma acumulărilor din trecut, istoricul amintit arată îngrijorare față de tendința dataismului de a se elibera de istorie, de a se rupe de realitate și a propune un viitor virtual. Pe aceeași linie se înscrie și profesorul canadian Vaclav Smil, un cunoscut autor de lucrări care analizează lumea contemporană din perspectiva rolului științei în schimbările petrecute

Oricât de savante sau utilitariste ar fi unele proiecții, ca de ex. decarbonizarea până la mijlocul acestui secol este obligatoriu a fi luate în considerare resursele la dispoziție, capacitățile tehnologice, efectele în durată asupra unor structuri interdependente etc.

↑ AGRICULTURĂ INTELIGENTĂ ÎN LABORATOR.

în domeniile energiei, mediului, demografiei, inovațiilor tehnologice etc. Și el ne spune că stadiul cunoașterii și inovațiilor tehnologice a generat o înclinație spre **viziunea „dematerializării” lumii** care ne înconjoară, iar prin intermediul social media, dar și a media tradițională, ni se transmit trasee pentru viitor care nu mai țin cont de realitate, abundând ficțiunile și știrile false. De aceea, cea mai recentă carte a intitulat-o *How the World Really Works* (London, 2022) și ne sugerează să pornim la **proiecția viitorului ținând cont de realitatea prezentă, care vine dintr-un anumit trecut**. Chiar dacă omului de azi i se înfățișează o multitudine de incertitudini, propunerea lui este să nu abandonăm proiectarea viitorului (pentru o decadă sau chiar timp mai lung), dar să o facem plecând de la lumea reală de astăzi și nu de la una virtuală pe care ne-o descriu

„tehnno-optimiști”. Adică să ne preocupăm de descifrarea viitorului apropiat și mai îndepărtat printr-o abordare rațională, interdisciplinară care ia seama la **realitatea factuală verificabilă**, la înțelegerea modului cum funcționează lumea și care-i sunt aspirațiile pentru generațiile viitoare. Iar modul cum vor evolua economiile locale, regionale și cea globală depinde enorm de mult de viziunea pe care liderii de azi și de mâine o vor imprima dezvoltării societății.

Chiar dacă acum înregistrăm o viteză nemaîntâlnită a evoluției sociale și suntem înconjurați de foarte multe incertitudini, crize, conflicte, numeroase institute de cercetare și think-tankuri, corporații, guverne, organizații regionale și internaționale etc. nu au renunțat să proiecteze devenirea noastră economico-socială până în 2030, 2040 și chiar 2050. Și ASPES-România, împreună cu revista „Economistul”, a realizat un asemenea studiu complex încercând să proiecteze dezvoltarea economico-socială a țării noastre la orizontul anului 2040. Această analiză prospectivă poate fi folosită de companiile, organizațiilor publice și private, guvernului și Parlamentului.

FABRICA DE ȚESĂTURI
TRICOTATE TUBULAR.

Ele nu trebuie decât să extragă aspectele care se potrivesc specificului activității lor, elaborându-și propriile strategii pentru 5, 10 ani sau mai multe decade. Însă opțiunile pentru viitor ale oricărui actor privat sau public ar trebui să aibă în vedere câteva realități ale momentului care-și vor prelungi existența și în viitorul imediat. Căci oricât de savante sau utilitariste ar fi unele proiecții, ca de ex. decarbonizarea până la mijlocul acestui secol, este obligatoriu a fi luate în considerare resursele la dispoziție, capabilitățile tehnologice, efectele în durată asupra unor structuri interdependente etc. Tocmai de aceea, până a se ajunge la realizarea deplină a unor obiective strategice de acest tip, se impune **a gestiona realități ale existenței vitale a societății**.

Între acestea, Vaclav Smil enumeră următoarele: continuarea asigurării surselor de energie, inclusiv pentru societățile cu dependență sporită de hidrocarburi; producerea bunurilor agro-alimentare care sunt absolut necesare supraviețuirii oamenilor de pe toate continentele; susținerea industriilor și altor sectoare productive cu materiile prime necesare, de la cele de bază la cele speciale; întreținerea și sporirea infrastructurii prin care se

realizează interconectivitatea regională și globală (transport, comunicații etc.); incorporarea rapidă și adecvată a progreselor științifice și tehnologice; gestionarea tot mai complicatelor și sensibilelor probleme pe care le ridică mediul și natura; edificarea unui cadru credibil de evaluare și răspuns la multiplele riscuri pe care le întâlnește cotidian societatea modernă. Aceste domenii, dar și altele care susțin **fundamentele fenomenului creșterii economice și dezvoltării sociale**, vor trebui să stea în atenția proiecțiilor de evoluție societală, cel puțin pentru viitorul a două decade. Ceea ce înseamnă că strategiile guvernamentale și corporatiste pentru următoarele câteva decenii beneficiază cel puțin de un îndreptar de continuitate economică, la care vor fi adăugate noile domenii ale creativității și inovării. În felul acesta se va răspunde realist și tehnno-optimiștilor, dar și catastrofiștilor.

Glocalism și integrare regională

Una dintre temele foarte comentate în ultima perioadă a fost despre soarta globalizării. S-a afirmat că globalismul nu mai e viabil, că și-a încetinit ritmul sau că s-a diminuat intensitatea acestuia. Alte opinii susțin că s-a încheiat doar etapa globalizării care a funcționat în ultimele 3-5 decenii, dar lumea nu mai poate trăi în afara proceselor de globalizare, drept pentru care acestea se vor manifesta prin alte caracteristici. Transformările generate de actuala politică arată că sunt puse sub semnul întrebării tot mai mult acele procese de globalizare care sunt indicate prin trasee/trenduri emise de actori globali pentru nivelul global și la care trebuiau să subscrie toți operatorii de piață, de la nivel local, regional, internațional. În realitate, nici economia celui mai mic stat de pe planetă nu poate funcționa fără importuri, în afara fluxurilor comerciale regionale și internaționale.

Interconectivitatea și interdependențele vor continua să fie prezente nu doar în economie,

ANTREPRENOR,
PRODUCĂTOR
DE PANTOFI.

ci în întreaga noastră viață socială, fie că se vor manifesta la scară regională, fie globală. Doar că acum tendința este de a gestiona astfel de procese pornind de la evaluarea interesului local (economic, social, cultural etc.) către cel regional și apoi spre internațional. Se întâmplă tocmai ceea ce avertiza cu câțiva ani în urmă Joseph Stiglitz, anume că gestionarea globalizării trebuia să se facă plecând de la local, redefinind globalismul prin **sintagma glocalizării**.

Ca de obicei, destui analiști și strategiști economici au reintrodus în dezbateri academice și politice diferite episoade din istoria crizelor din sec. al XX-lea. Este adevărat că manifestarea actuală a crizei energetice, cu efecte negative aproape în toate sferele vieții socio-economice, poate trimite gândul la soluțiile propuse în urmă cu o jumătate de veac, atunci

când așa-numita „criză a petrolului” a generat o criză economică amplă și de durată (spre ex. în Comunitatea Europeană s-a perpetuat un deceniu de euroscleroză din care s-a ieșit doar prin măsuri inteligente de regândire a funcționării Pieței Comune, fiind elaborată strategia Pieței Interne și intensificându-se circulația în cadrul acesteia, prin inițierea Acordului Schengen). Dar astăzi fenomenul crizei este și mai complex, deoarece toate crizele concomitente sau succesive sunt agravate de războiul ruso-ucrainean, care a afectat nu doar estul Europei, ci întregul continent european, iar tendințele spre **reconfigurarea puterii în sistemul internațional** adaugă dimensiunea geopolitică. Ceea ce înseamnă că pentru viitorul apropiat ar fi necesar un edificiu de soluții care s-ar putea inspira din fenomenele crizelor de după 1944 și 1973, însă

●●
Gestionarea
globalizării
trebuia să se facă
plecând de la
local, redefinind
globalismul
prin sintagma
glocalizării.
●●

→ UN INGINER VERIFICA SISTEMUL DE BORD AL UNEI MAȘINI.

numai cu privirea spre viitor. Dar până când liderii statali, ai organizațiilor regionale, internaționale și corporațiilor vor decide un pachet de soluționare a policrizei actuale, companiile locale nu au altă șansă decât să acționeze pentru **supraviețuire** (fără ca cineva să le poată preciza durata rezistenței), să croiască **noi strategii** curajoase de evoluție și creștere, pentru durata scurtă și medie, sau să abandoneze afacerea total ori transformând-o într-o **nouă afacere**. Să recunoaștem deschis, **spiritul antreprenorial** adevărat se vede cel mai bine atunci când managementul companiei reușește să treacă afacerea prin criză și, eventual, să o și dezvolte.

În orice caz, liderii noștri contemporani repetă la nesfârșit termenul „reziliență”, ceea ce nu este decât un îndemn la **întărirea capacității de rezistență** a firmelor, adică elementara subzistență în piață a

afacerii pe care fiecare antreprenor este nevoit organic s-o mențină cât poate de mult timp. Dar în afară de aceasta, cred că ar fi util să primească firmele mai rapide și multe date și analize despre **restructurarea spațiilor de integrare regională**, iar antreprenorii înșiși să caute noi oportunități în reconfigurarea fluxurilor regionale și globale ale comerțului, finanțelor, forței de muncă, datelor etc. Căci de locul pe care-l vor ocupa în viitoarea structură integrată regională va depinde succesul oricărei companii-mici, mijlocii sau mari în viitorul sistem economic mondial. A detecta în timp util repoziționarea anumitor fluxuri de produse și servicii înseamnă o șansă de a investi încă din prezent în industriile și domeniile care vor avea căutare în etapa post-criză. Și în mod sigur vor avea viitor antreprenorii care se vor înscrie în **noile fluxuri integraționiste regionale**, iar nu cei care vor adopta strategia de piață a minimului local. Încă din perioada crizei pandemice s-a observat că au avut o creștere apreciazabilă sectoare precum datele și digitalizarea, dar și câteva noi servicii. Tot urmare a constatărilor empirice s-a evidențiat grija companiilor pentru păstrarea și amplificarea

numărului de angajați cu abilități înalte (așa numitele talente), dar și preocuparea acționariatului și managerilor de a selecta și propune **lideri puternici, experimentați și talentați**. Iar ajungând aici doresc să subliniez cât de important este pentru companii individuale, dar mai ales pentru structurile de piață, care includ firme din același sector sau sectoare apropiate, să realizeze **parteneriate public-privat** pe care să le gestioneze continuu, întrucât în vremuri de criză guvernele și autoritățile sunt nevoite să adopte măsuri rapide (uneori grăbite) îndreptate și către aspectele vieții sociale, dar care pot afecta major capacitatea de rezistență sau creativitate a companiilor.

Căutarea oportunităților

Nu este intenția acestui articol să propună un ghid de trecere a unei companii printr-un fenomen de criză precum cel prezent. Alți emitenți ar avea îndreptățirea să o facă! Eu doresc doar să reamintesc faptul dramatic că suntem într-o criză care s-a instalat în lumea noastră pentru o durată mai lungă de timp, ceea ce ne obligă →

↓ VASILE PUȘCAȘ.

nu doar să rezistăm și să supraviețuim, ci să **căutăm noi oportunități** de dezvoltare. Așa cum se știe, iar mulți analiști au spus-o repetat, conducătorii firmelor pentru a rezista recurg la o metodă primară, aceea de reducere a costurilor pentru a păstra capital în vederea supraviețuirii. Or, nimeni nu poate previziona cât va dura criza și de ce resurse va fi nevoie pentru a rezista. De aceea, companiile ar trebui să revadă permanent avantajele și riscurile expunerii lor în piață, să creeze **opționalități** pentru reducerea riscurilor și efectelor volatilității pieței. Institutul McKinsey crede că o modalitate de activizare a afacerii în criză poate fi apelul mai insistent la **creativitate și inovare**. Iar aici nu este vorba doar de inovarea tehnologică, uneori de reală utilitate fiind și atenția acordată domeniului social, pregătirii forței de muncă, aspectelor culturale etc. Aceasta nu ar fi doar o cale spre diversificare, ci și o mai atentă **prioritizare** a răspunsului firmei la această prelungită volatilitate a pieței. Crearea unor noi afaceri, pornind de la infrastructura pe care o companie o are deja, folosind expertiza și experiențele anterioare, inclusiv deschiderea pe care o are brandul produsului său, poate duce chiar la creștere prin stabilirea unor noi relații cu clienții și poate ajuta la ieșirea din ciclul fluxului negativ, ceea ce ar permite mai mult decât rezistența în afacere, facilitând drumul spre continuarea și dezvoltarea afacerii.

La începutul anului 2022, destul de mulți experți economici au previzionat că inflația era doar trecătoare, Uniunea Europeană s-ar fi îndreptat către o recuperare mai puternică decât Statele Unite ale Americii, iar China urma să reia un traseu de creștere substanțială. La sfârșitul aceluiași an s-a putut constata că acele predicții nu s-au împlinit. Dimpotrivă, anul **2022 a fost un „an șocant” pentru economia globală** (cf. GeoEconomics Center, *By the numbers: The global economy in 2022*, Dec.15, 2022, www.atlanticcouncil.org, consultat în 30/12/2022). Aceeași analiză a constatat că economiile din America de Nord, în special cea a Statelor

◀ BARICADĂ ÎN LVIV, UCRAINA.

„
Criza pe o durată mai lungă de timp ne obligă, nu doar să rezistăm și să supraviețuim, ci să căutăm noi oportunități de dezvoltare.
”

Unite ale Americii, s-au dovedit cele mai competitive și în anul care a trecut, absorbând mult mai bine șocurile crizelor care s-au manifestat în 2022, inclusiv în prelungirea efectelor războiului ruso-ucrainean. În urmă cu mai bine de un deceniu, comentând comportamentele de criză (2008-2011), am atenționat că în **lumea interdependențelor globale complexe** se impunea să analizăm și să proiectăm viitorul nostru socio-economic prin corelarea variabilelor generate de state, piețe (în care încadram și companiile, corporațiile) și cetățeni, pentru a înlocui asimetriile cu armonizarea intereselor tuturor actorilor din societate. **Policriza** care se derulează din 2020 a înregistrat acutizări neașteptate în 2022 și datorită deciziilor unor state (vezi inițierea de către Rusia a conflictului cu Ucraina), a pieței energetice etc. Cei care suportă

↑ → PROTEST ÎN GERMANIA ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI DIN UCRAINA.

“
Policriza care se
derulează din 2020 a
înregistrat acutizări
neășteptate în 2022.”
”

consecințele sunt cetățenii, companiile și doar în urmă liderii statelor ale căror decizii au agravat situația relațiilor internaționale, dar și a mediului de afaceri, a activităților economice și sociale. Acum, ca altădată și am vrea să credem că în viitor nu vor mai proceda așa. Sau măcar să sperăm că nu va mai fi astfel în 2023 și anii care vor urma! Căci dacă se zice că trecutul e discutabil, iar prezentul este disputabil, măcar să facem ca viitorul să devină o construcție așa cum ne-o dorim, la a cărei edificare putem contribui și noi, cei de astăzi. Pentru fiecare, viitorul începe mâine. **Spiritul antreprenorial** rezonează total cu prezentul, dar trece prin ziua de mâine cu privirea îndreptată spre mai departe, pentru a **desăvârși continuu OMUL MODERN, în ecosistemul dat nouă de MAREA CREAȚIE**. Am credința că motorul ducerii înainte a României de azi este spiritul antreprenorial al românilor, care va trebui încurajat și dezvoltat pentru a se manifesta printr-o permanentă efervescență și fină șlefuire. ■

Vasile Pușcaș este un profesor, diplomat și om politic român, membru corespondent al Academiei Române.